

ВОДИЧ ЗА ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА

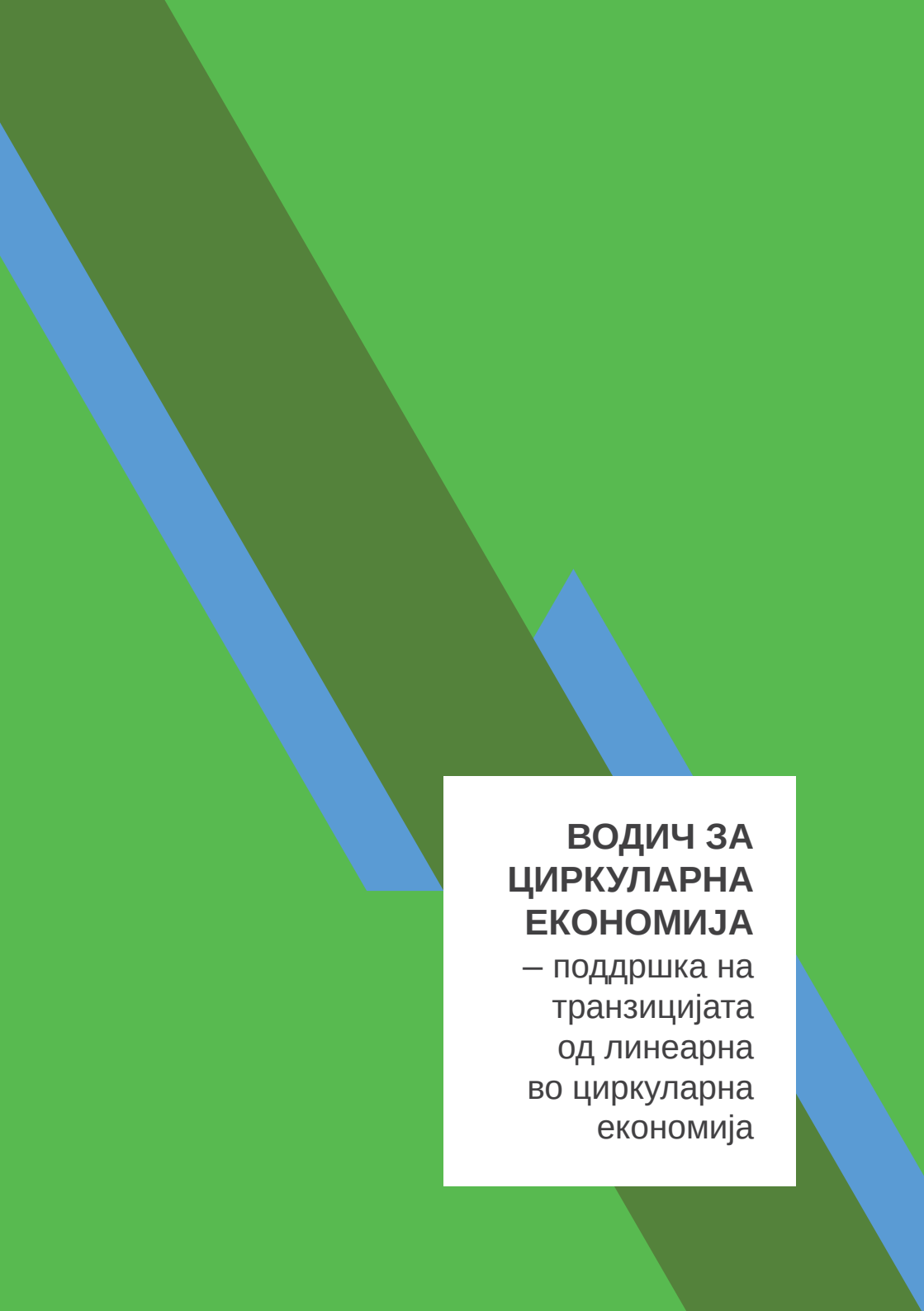
– поддршка на
транзицијата
од линеарна
во циркуларна
економија

GUIDË PËR EKONOMINË QARKULLUESE

– mbështetje
e kalimit nga
Ekonomia Lineare
tek Ekonomia
Qarkulluese

VODIČ ZA KRUŽNU EKONOMIJU

– podrška
prelasku
s linearne
na kružnu
ekonomiju

**ВОДИЧ ЗА
ЦИРКУЛАРНА
ЕКОНОМИЈА**

— поддршка на
транзицијата
од линеарна
во циркуларна
економија

ПУБЛИКАЦИЈА:

„Водич за циркуларна економија – поддршка на транзицијата од линеарна во циркуларна економија“

ПРОЕКТ:

„Партнерство за циркуларна економија – одржлив развој на ПСМ и регионален развој“

ПОДГОТОВКА:

Фондација за Претприемачки сервис за млади

ПАРТНЕРИ:

Фондација за Претприемачки сервис за млади
Албански социо-економски тинк-тенк
Фондација за иновации и развој на технологии

ДИЗАЈН:

КОМА

БРОЈ НА ПРИМЕРОЦИ:

300

Оваа публикација е подготвена од Фондација за Претприемачки сервис за млади со финансиска поддршка на Фондот за Западен Балкан. Содржината во оваа публикација е единствена одговорност на Фондација за Претприемачки сервис за млади и на никој начин не може да се смета дека ги претставува ставовите на Фондот за Западен Балкан и неговите договорни страни.

СОДРЖИНА

- 4 ШТО Е ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА
- 6 ТРАНЗИЦИЈА КОН ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА
- 9 ПРИДОБИВКИ ОД ЦИРКУЛАРНАТА ЕКОНОМИЈА
- 11 ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ЦИРКУЛАРНАТА ЕКОНОМИЈА
- 13 ПРИОРИТЕТНИ ОБЛАСТИ НА ЦИРКУЛАРНАТА ЕКОНОМИЈА
- 15 БАРИЕРИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА МОДЕЛОТ ЗА ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА
- 19 БИЗНИС МОДЕЛИ ЗА ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА
- 22 КАКО РЕГИОНАЛНИТЕ ВЛАДИ МОЖАТ ДА ЈА ПОДДРЖАТ ТРАНЗИЦИЈАТА КОН ЦИРКУЛАРНАТА ЕКОНОМИЈА
- 23 ЗА ПРОЕКТОТ
- 24 РЕФЕРЕНЦИ

ШТО Е ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА

Циркуларна економија е економски систем заснован на принципите на елиминирање на отпадот и загадувањето, континуираната употреба на ресурси и обновување на природните системи. Циркуларната економија се појави како одговор на неодржливиот линеарен модел (земи-направи-фрли) и вклучува повторна употреба, поправка, повторно производство и рециклирање со цел да се создаде нов систем и долготрајни производи. Таа ја минимизира употребата на влезни ресурси и создавање отпад и загадување.

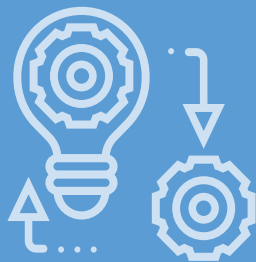
Во циркуларната економија производите се употребуваат повторно, а не се фрлаат како отпад, а производите кои не може повторно да се употребат се рециклираат. Поради тоа, има потреба за нови бизнис модели и иновативен дизајн на производите, употреба на материјали кои можат бесконечно да се рециклираат.

Циркуларната економија го трансформира богатството од моменталните средства за потрошувачка во нов иновативен долготраен систем.

Со цел да се овозможи оваа трансформација, потребно е да се вклучат сите чинители и ресурси да работат заедно: бизнис секторот, јавниот сектор и граѓанскиот сектор. Концептот на циркуларната економија не само што се грижи за

користење на ресурсите и минимизирање на отпадот, туку создава одговорно општество, еднаков третман на вработените и ресурсите. Претставува промена која создава бизнис и економски можности и обезбедува придобивки за животната средина и општеството.

Циркуларната економија ги зема во предвид природата и општеството, го компензира моделот на прекумерна економска потрошувачка. Потребно е големо познавање, особено техничко и технолошко знаење, добра волја, страст за животот и емпатија за човештвото. Основната парадигма на линеарната економија е „парите се еднакви на среќа“, додека на циркуларната економија „јас сум среќен се додека луѓето и околината се среќни“.

ТРАНЗИЦИЈА КОН ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА

Бидејќи линеарната потрошувачка ги достигнува своите граници, потребата од премин кон циркуларна економија е очигледна. Транзицијата е потребна за да се воведат промени низ животниот циклус на производот, дизајнот на производите, нови бизнис и пазарни модели, нови технологии за претворање на отпадот во ресурс, подобро однесување на потрошувачите, промени во системите за иновации во технологијата, организациони промени, социјални промени, нови методи на финансирање и политики и примена на

нови модели за управување со целиот систем.

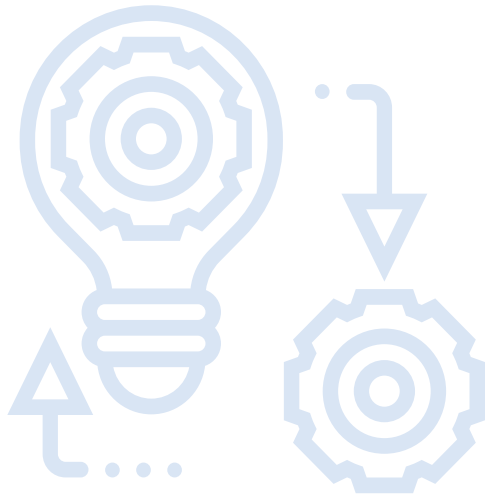
За време на целата еволуција и диверзификација, нашата индустриска економија тешко надминува една основна карактеристика утврдена во раните денови на индустријализацијата: линеарен модел на потрошувачка на ресурси што следи шема на преземање и располагање. Ресурсите се претвораат во голем број производи, а иновациите значат дека луѓето сега имаат пристап до производи каде било во светот по пристапни цени.

Компаниите собираат и екстрахираат материјали, ги користат за производство на производи и ги продаваат истите на потрошувачите, кои потоа ги фрлаат кога тие повеќе не служат

за својата намена. Сегашниот систем повеќе не функционира за бизнисите, луѓето ниту природата.

Транзицијата кон циркуларна економија бара радикална промена во начинот на производство и потрошувачка. Во циркуларната економија производите се дизајнирани да бидат издржливи, да можат да се подобруваат, за поправка и повеќекратна употреба, со цел повторна употреба на материјалите од кои се направени откако ќе го достигнат крајот на нивниот век.

Во фазата на употреба, со производите се управува со цел да се максимизира нивниот капацитет на искористеност, и да се продолжи нивниот век на користење, со што се одржува

нивната вредност што е можно подолго. Ова го овозможуваат компаниите кои развиваат нови бизнис модели кои создаваат прилив на приходи од услуги а не од производи, така што поефикасно ги користат ресурсите и/или им даваат нова вредност на производите и материјалите.

Циркуларната економија вклучува технички и биолошки циклуси. Потрошувачката се случува во биолошките циклуси, каде што храната и биолошки

заснованите материјали се дизајнирани да се враќаат во системот преку компостирање и анаеробно варење, а овие циклуси ги обновуваат системите за живеење и обезбедуваат обновливи извори за економијата. Технички циклуси ги обновуваат производите и материјалите преку поправка, повторна употреба, повторно производство или рециклирање.

ПРИДОБИВКИ ОД ЦИРКУЛАРНАТА ЕКОНОМИЈА

Циркуларната економија носи придобивки што се оперативни и стратешки, на микро и макроекономско ниво. Ова претставува можност од трилион долари, со огромен потенцијал за иновации, создавање работни места и економски раст. Во последните 150 години индустриската револуција ја доминираше ед-нонасочен или линеарен модел на производство и потрошувачка во која стоките се произведуваат од суровини, се продаваат, се користат и потоа се фрлаат или согоруваат како отпад. Во услови на нагло зголемување

на нестабилноста на глобалната економија и зголемување на знаците на исцрпување на ресурсите, повикот за нов економски модел станува сè погласен.

Потрагата за подобрување на перформансите на ресурсите во целата економија ги натера бизнисите да истражат начини за повторна употреба на производите и нивните компоненти и да ги вратат во употреба поголем дел од материјалите, енергија и труд.

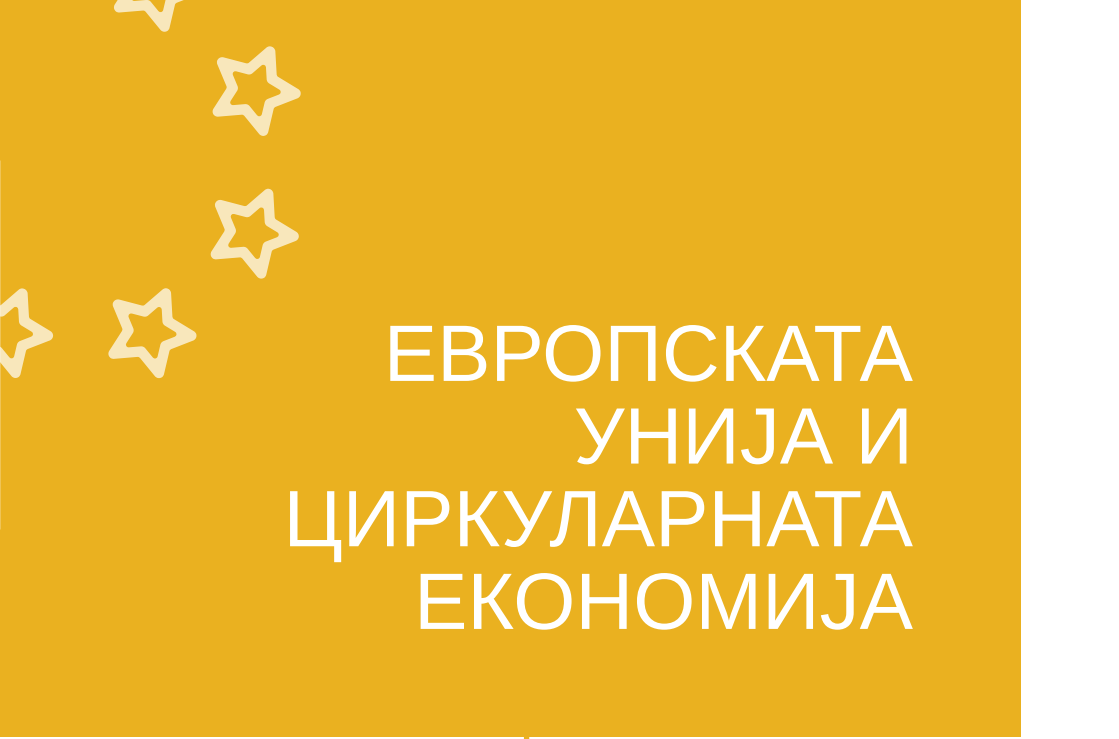
Линеарната економија мора да се промени, а системот земји-направи-фрли мора да се измени. Тоа значи промена на начинот на управување со ресурсите и како ги користиме производите.

Економијата која ќе им користи на сите значи:

700 милиони долари
годишно заштеда
во материјали

500 милијарди долари
намалување на
трошоците за
здравствена заштита
поврзани со секторот
за храна

ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ЦИРКУЛАРНАТА ЕКОНОМИЈА

Европската Комисија презема низа активности за поддршка на преминот кон циркуларна економија. Овие активности го опфаќаат циклусот од производство и потрошувачка, до управување со отпад и пазар на секундарни сировини.

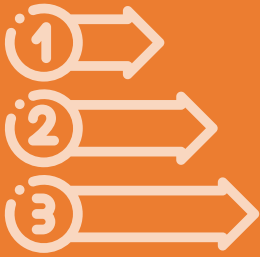
Примена на амбициозни мерки за циркуларна економија во Европа може да го зголеми БДП на ЕУ за дополнителни 0,5% до 2030 година, создавајќи околу 700000 нови работни места.

Во март 2020 година, Комисијата услови нов Акциски план за циркуларна економија, како дел од новата индустриска стратегија. Планот се базира на претходниот Акциски план усвоен во 2015 година и се залага за новата агенда на Европа за одржлив раст.

Новиот Акциски план најавува иницијативи во текот на целиот циклус на производи, насочени на пример за нивниот дизајн, промовирање на процесите на циркуларна економија, поттикнување на одржлива потрошувачка и цели да се осигура дека користените ресурси се чуваат во економијата на ЕУ што е можно подолго.

Акцискиот план претставува мерки за:

- Одржливите производи да бидат норма во ЕУ
- Да ги овозможи потрошувачите и јавните купувачи
- Фокусирање на секторите што користат најмногу ресурси и каде што е голем потенцијалот за циркуларност, како што се: електроника и ИКТ, батерии и возила, амбалажи, пластика, текстил, градежништво и згради, храна, вода и хранливи материи
- Да овозможи создавање на помалку отпад
- Да направи циркуларноста да функционира за луѓето и градовите
- Да води глобални напори за циркуларна економија

ПРИОРИТЕТНИ ОБЛАСТИ НА ЦИРКУЛАРНАТА ЕКОНОМИЈА

Се одржаа сеопфатни консултации со разни чинители, врз основа на кои беа идентификувани **пет приоритетни сектори**. Сите овие сектори имаат свои проблеми и бариери за имплементација и развој. Овие проблеми можат да се решат со прилагодување на законодавството и инструментите на политиките на ЕУ. Акцискиот план предвидува специфични мерки за решавање на овие прашања.

Моделот на циркуларна економија работи врз основа на

тоа што материјалите за нови производи доаѓаат од стари рециклирани производи, што значи дека производитите мора да бидат направени за да бидат долготрајни и подобри за рециклирање и повторна употреба. Колку што е можно повеќе, сè се реупотребува, се рециклира, се користи како извор на енергија или се отстранува во краен случај.

Мерките идентификувани во Акцискиот план се фокусираат на мерки на ниво на ЕУ кои обезбедуваат висока додадена вредност за да се создаде циркуларен економски модел. Мерките обезбедуваат синергија помеѓу животната средина и бизнис агендите. Реали-

зацијата и спроведувањето на циркуларната економија сепак, ќе бара долгорочно учество на сите нивоа – Европската унија, земјите членки, регионалните и локалните чинители.

Мерењето на напредокот кон циркуларната економија се спроведува на пет начини: производство, потрошувачка, унапредување со отпад, секундарни суровини, конкурентност и иновации. Индикаторите за циркуларната економија, вклучени во структурата за набљудување, се развиени во посочените насоки.

БАРИЕРИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА МОДЕЛОТ ЗА ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА

Имплементацијата на модел на циркуларна економија може да има големи придобивки за економијата и бизнисите, како и за решавање на еколошките прашања. Сепак, воведувањето на модел на циркуларна економија се одвива бавно. Главните бариери што го спречуваат движењето кон моделот на циркуларна економија може да се поделат на економски (претежно финансиски), институционални, структурни, оперативни, технолошки и бариери поврзани со менталитетот.

Во истражувањето направено од страна на Европска комисија, откриени се пет различни внатрешни мерки за имплементација на циркуларна економија:

- Минимизирање на употребата и максимизирање на повторната употреба на водата преку планирање на начинот на користење
- Користење обновлива енергија
- Ре-планирање на користење енергија за минимизирање на потрошувачката
- Минимизирање на отпадот преку рециклирање и повторна употреба на отпад или продавање на друга компанија
- Редизајнирање производи и услуги за минимизирање на употребата на рециклирани материјали

ЕКОНОМСКИ БАРИЕРИ

за имплементација на циркуларна економија:

- социјалните и надворешните влијанија на животната средина не се пресметуваат во цените, привилегирајќи го финансискиот пазар кога се донесуваат економски одлуки, наместо луѓето и природата
- цените на суровините се непостојани, а пониски цени за алтернативни, секундарните ресурси со добар квалитет не се конкурентни
- потешко се развиваат бизнис модели на циркуларна економија, бидејќи повеќето инвеститори сè уште работат под линеарна логика на економијата и понекогаш се потребни инвестиции однапред
- побарувачката за производи од циркуларна економија и алтернативи е сè уште мала

- сè уште недостасува квалификувани професионалци со техничко или ИКТ знаење

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ

БАРИЕРИ за модел на циркуларна економија:

- сегашниот економски систем е насочен кон побарувачката на линеарната економија и сè уште не е подготвен да се справи со претприемачи од циркуларна економија
- новите бизнис модели може да бидат предизвик за имплементација и развој поради законите и регулативите кои не се подготвени за вакви иновации
- многу бизниси се потпираат на стари и силни алијанси, што го отежнува создавањето нови алијанси
- многу компании сè уште имаат цели и системи за проценка кои се фокусираат

на создавање на краткорочни вредности, додека моделот на циркуларна економија е долгорочен модел на создавање вредност

- индексот на БДП не ги зема предвид социјалните и надворешните влијанија на животната средина, обесхрабрувајќи го создавањето вредност во обете области

Клучни фактори за овозможување имплементација на циркуларната економија се:

ЕКО-ДИЗАЈН: производи дизајнирани за подолг век на траење, дизајн на производи засновани на одржлива и минимална употреба на ресурси и овозможување висококвалитетно рециклирање на материјали на крајот на животот на производите.

РЕЦИКЛИРАЊЕ: висококвалитетно рециклирање на што поголем отпад, употреба на рециклирани материјали како секундарни сировини, добро функционирање на пазарите

за секундарни суровини, избегнување мешање и контаминирање на материјалите, каскадна употреба на материјали.

ЕКОНОМСКИ СТИМУЛАНСИ И ФИНАНСИИ: префрлување на даноците од работна сила кон природни ресурси и загадување, постепено исфрлање на штетни еколошки субвенции, интернационализација на еколошките трошоци, проширена одговорност на производителот, механизми за финансирање кои поддржуваат пристапи во циркуларната економија.

БИЗНИС МОДЕЛИ: системи за услужни производи наместо сопственост на производи, поправка, обновување и повторно производство на даден приоритет, потрошувачка на соработка, соработка и транспарентност по должината на синџирот на вредности, индустриска симбиоза.

ЕКО-ИНОВАЦИИ: технолошка иновација, социјална иновација, организациска иновација.

ВЛАДЕЕЊЕ, ВЕШТИНИ И ЗНАЕЊЕ: зголемување на свеста за промена на стилот на живот, учество, интеракција на засегнатите страни и размена на искуство, образование, податоци, следење и индикатори.

Преминувањето во циркуларна економија може да биде предизвик, особено за компаниите чии структури, стратегии, операции и синџири на набавка се длабоко вкоренети во линеарниот пристап. Дури и ако транзицијата кон циркуларна економија често има економска смисла, производствените процеси прво треба да се трансформираат од линеарни во циркуларни, што може да бара почетни инвестиции, модификација на процесите, опрема, преквалификација на персоналот и координација во рамките на поширокиот синџир на вредности. Дополнително, подигнувањето на свеста на потрошувачите за производот и циркуларниот процес ќе биде важен фактор во деловниот успех на компаниите.

БИЗНИС МОДЕЛИ ЗА ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА

За поддршка на транзицијата кон циркуларна економија, владите, регулативите и бизнис моделите ќе играат клучна улога. Што е уште поважно, бизнис моделите ќе овозможат задржување на средството во неговата најголема вредност со текот на времето и ќе поддржат подобрување на природниот капитал. За успешно спроведување на овие бизнис модели ќе бидат потребни активности од дизајнери, добавувачи, даватели на услуги, изведувачи и компании, кои ќе придонесат преку споделување

материјали, системи, енергија, како и информации и услуги.

Новите бизнис модели ќе овозможат:

поголема контрола на движењето на ресурсите низ синџирот на вредности за да може да се идентификува додадената вредност

иновации преку синџирот на набавки за да можат да се генерираат нови субјекти, како што се деловни активности за управување со отпад, обновување и логистика

ја подобруваат соработката меѓу сите актери во синџирот на набавки

креирање услуги кои задржуваат вредни производи и ресурси

Како основа се земаат најчесто три категории на бизнис модели, од кои секоја се фокусира на различна фаза од синџирот на вредности: (а) фаза на дизајнирање и производство; (б) фаза на употреба; и (в) фаза на враќање на вредноста.

БИЗНИС МОДЕЛИТЕ се фокусираат на развој на постоечки или нови производи и процеси кои сакаат да ја оптимизираат циркуларноста. Производите се дизајнирани да траат подолго или да бидат лесни за: одржување, поправка, надградба, обновување, повторно производство или рециклирање. Дополнително, се развиваат или добиваат нови материјали, на пример биобазирани, помалку интензивна за ресурси или целосно рециклирана. Ризиците поврзани со финансирањето на ваквите иновации не се разликуваат многу од финансирањето на други иновативни проекти.

МОДЕЛИТЕ ЗА ОПТИМАЛНА УПОТРЕБА имаат за цел да ја зголемат вредноста и употребата на производот за време на подолготок век на траење.

Овие бизнис модели честопати се базираат на задржана сопственост на производ, на пример преку обезбедување на услуга наместо продажба на производ или преземање одговорност за производот во текот на неговиот корисен век, на пример преку услуги за одржување или додатоци за да се продолжи животниот век на производот. Таквите модели од услугата до услугата имаат финансиски импликации кои доаѓаат од, на пример, промената на природата на паричните текови, со зголемување на обртниот капитал за клиенти пред финансирање, продолжување на билансот на состојба и повторна проценка на преостанатата вредност.

МОДЕЛИТЕ ЗА ВРАЌАЊЕ НА

ВРЕДНОСТА се фокусираат на максимизирање на обновување и рециклирање на производи и материјали по употреба во нови производи или корисни ресурси со цел да се намали трошењето и да се зачуваат ресурсите. Развојот на обратна логистика, т.е. враќањето од точката на потрошувачка до точката на производство, е

од суштинско значење за овој модел. Треба да се земе предвид дека за некои материјали, рециклирањето вклучува губење на квалитетот, а за производите, исто така, губење на дизајнот и техничките и енергетските влезови. Па така, може да се добијат производи со послаб квалитет и намалена функционалност или пак да доведе до трансформација на нуспроизводи и отпад во нови материјали или производи со повисок квалитет или подобра еколошка вредност.

МОДЕЛИТЕ ЗА ПОДДРШКА

на циркуларна економија се фокусираат на управување и координација на мрежите со циркуларна вредност и протокот на ресурси и оптимизирање на стимулациите и другите активности за поддршка во циркуларна мрежа. Овие бизнис модели за поддршка, исто така, вклучуваат развој или распоредување на клучни технологии за овозможување поддршка, овозможување и олеснување на останатите деловни модели.

КАКО РЕГИОНАЛНИТЕ ВЛАДИ МОЖАТ ДА ЈА ПОДДРЖАТ ТРАНЗИЦИЈАТА КОН ЦИРУЛАРНА ЕКОНОМИЈА

- Земјите треба да градат индикатори за успешноста со што ќе го мерат ефективното спроведување на активностите на владите за циркуларна економија
- Земајќи го предвид процесот на интеграција во ЕУ, земјите треба да изготват стратегија за циркуларна економија што е можно поскоро и да се донесат други правни акти за нејзино спроведување

- Владите треба да дизајнираат стимулации за деловните субјекти кои ја применуваат циркуларната економија, земајќи ги предвид пред сè финансиските стимулации
- Важно е сите чинители да соработуваат со цел ефикасно промовирање на придобивките од циркуларната економија
- Потребна е поголема меѓународна и национална координација за подобра прераспределба на средствата на ЕУ за циркуларна економија
- Бизнисите треба да воспостават партнерства со други компании во Европа и пошироко, со цел да се направи трансфер на знаење и да ја зајакнат својата позиција кон конкурентите на различни пазари.

ЗА ПРОЕКТОТ

Во јуни 2020 година, Фондација Претприемачки сервис за млади (Македонија) во регионално партнерство со Албанскиот Социо-економски тинк-тенк центар (Албанија) и Фондацијата за развој на иновации и технологија (Босна и Херцеговина) започна со имплементација на проект „Партнерство за циркуларна економија - одржлив раст на МСП и регионален развој“, кофинансиран од Фондот за Западен Балкан.

Главната цел е да се придонесе кон регионална соработка и да се зајакне кохезијата во регионот на Западен Балкан. Специфичните цели вклучуваат: зајакнување на регионалната соработка преку спроведување на активности за вмрежување и градење на капацитети на МСП и граѓанските организации, воведување на концепт за циркуларна економија и градење вештини меѓу бизнисите и граѓанските организации за премин во циркуларна еконо-

мија, создавање можности за работа и подигнување на свеста за придобивките од циркуларната економија за деловните субјекти и другите засегнати страни.

Резултатите од проектот позитивно ќе влијаат на долгорочната регионална соработка, бидејќи таа е неопходна за

регионот на Западен Балкан, имајќи ги предвид аспирациите за членство во Европската унија. Преку промовирање на концептот на циркуларна економија, пренесување на знаење, најдобри практики и поттикнување дијалози, резултатите ќе влијаат на целокупната регионална економија.

РЕФЕРЕНЦИ

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/research_and_innovation/knowledge_publications_tools_and_data/documents/accelerating_circular_economy_032019.pdf

<https://www.ellenmacarthurfoundation.org/>

http://www3.weforum.org/docs/WEF_ENV_TowardsCircularEconomy_Report_2014.pdf

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_420

<https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/>

Accenture, “Waste-to-Wealth” (2015)

The EIB circular economy guide – Supporting the circular transition

Memaj F. and Kosta B., Guide on Circular Economy in Albania”

Albanian Socio Economic Think Tank and CoPLAN, Tirana, 2019

**GUIDË PËR
EKONOMINË
QARKULLUESE**

– mbështetje
e kalimit nga
Ekonomia Lineare
tek Ekonomia
Qarkulluese

PUBLIKIMI:

“Guidë për ekonominë Qarkulluese – mbështetja e kalimit nga ekonomia lineare në atë qarkulluese”

PROJEKTI:

“Partneriteti për ekonominë qarkulluese - zhvillimi i qëndrueshëm i NVM-ve dhe zhvillimi rajonal”

PERGATITUR NGA:

Fondacioni i Shërbimit të Sipërmarrjes për të Rinjtë

PARTNERET:

Fondacioni i Shërbimit të Sipërmarrjes për të Rinjtë

Forumi Shqiptar Social Ekonomik

Fondacioni për inovacion dhe zhvillim të teknologjisë

DIZENJIM:

KOMA

KOPJE:

300

Ky botim u realizua nga Fondacioni i Shërbimit të Sipërmarrjes Rinore (YES) me mbështetje financiare nga Fondi i Ballkanit Perëndimor (WBF). Përmbajtja e materialeve në këtë botim është përgjegjësi vetëm e Fondacionit të Shërbimit Sipërmarrjes Rinore dhe nuk përfaqëson pikëpamjet e WBF dhe as të Palëve Kontraktuese.

PERMBAJTJA

- 28 ÇFARË ËSHTË EKONOMIA QARKULLUESE
- 30 KALIMI DREJT EKONOMISË QARKULLUESE
- 33 PERFTIMET NGA NJË EKONOMI QARKULLUESE
- 35 BE-ja DHE EKONOMIA QARKULLUESE
- 37 FUSHAT PRIORITARE PËR EKONOMINË QARKULLUESE
- 39 PENGESAT PËR ZBATIMIN E MODELIT TË EKONOMISË QARKULLUESE
- 43 MODELE TË BIZNESIT TË EKONOMISË QARKULLUESE
- 46 MËNYRA SE SI QEVERIA MUNDET TË MBËSHTES KALIMIN DREJT EKONOMISË QARKULLUESE
- 47 RRETH PROJEKTIT
- 48 REFERENCAT

ÇFARË ËSHTË EKONOMIA QARKULLUESE?

Një Ekonomi Qarkulluese është një sistem ekonomik i bazuar në parimet e eliminimit të mbetjeve dhe ndotjes, i përdorimit të vazhdueshëm të burimeve dhe i rigjenerimit të sistemeve natyrore. Ekonomia qarkulluese është shfaqur si një përgjigje ndaj modelit linear të paqëndrueshëm, modelit merr-prodho-përdor-hidh (take-make-dispose) dhe përfshin ripërdorimin, riparimin, rindërtimin dhe riciklimin në mënyrë që të krijohet një sistem i ri dhe produkte të qëndrueshme. Ajo minimizon përdorimin e burimeve që kemi në dispozicion dhe gjithashtu

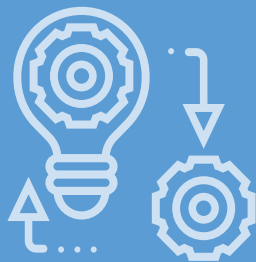
minimizon krijimin e mbetjeve dhe ndotjes. Në një ekonomi qarkulluese mbetjet e produkteve ripërdoren dhe nuk hidhen edhe produktet që nuk mund të përdoren përsëri riciklohen. Prandaj, ekziston nevoja për modele të reja biznesi dhe përdorim inovativ të dizenjimit të produkteve dhe të materialeve të cilat mund të riciklohen pa fund.

Ekonomia qarkulluese shndërron pasurinë nga mjetet aktuale të konsumit në një sistem të ri inovativ jetëgjatë.

Për të mundësuar këtë transformim, ekziston nevoja që të përfshihen të gjithë aktorët dhe burimet për të punuar së bashku: bizneset, qeveritë, organizatat dhe individët. Koncepti i ekonomisë qarkulluese ka në fokus jo vetëm përdorimin e burimeve dhe minimizimin e mbetjeve, por krijon një shoqëri me përgjegjësi

sociale, duke bërë trajtim të barabartë të punonjësve dhe burimeve. Ajo përfaqëson një ndryshim që gjeneron mundësi biznesi dhe mundësi ekonomike dhe gjithashtu ofron përfitime mjedisore dhe sociale.

Ekonomia qarkulluese merr në konsideratë natyrën dhe shoqërinë, ajo është organike dhe kompenson modelin e ekonomisë lineare që vetëm konsumon. EQ kërkon njohuri të thelluara, veçanërisht teknike dhe teknologjike, mirëbesim, pasion për jetën dhe ndjeshmëri për të gjithë njerëzimin. Paradigma themelore e ekonomisë lineare është “paraja është e barabartë me lumturinë”, ndërsa për EQ është “Unë jam i lumtur për sa kohë që njerëzit dhe mjedisi janë të lumtur”.

KALIMI DREJT NJË EKONOMIE QARKULLUESE

Ndërsa konsumi linear po arrin limitet e tij, nevoja për të kaluar në një ekonomi qarkulluese është e dukshme. Ky kalim kërkon të aplikohen ndryshime përgjatë ciklit jetësor të produktit, në modelin e produktit, në modelet e reja të biznesit dhe tregut, në teknologjitë e reja të kthimit të mbetjeve në lëndë të parë prodhimi, në përditësimin e sjelljes së konsumatorit, ndryshime në sistemet e inovacionit të teknologjisë, ndryshime organizative, ndryshime shoqërore, metoda të reja të financimit dhe politika të reja si dhe aplikimin e modeleve

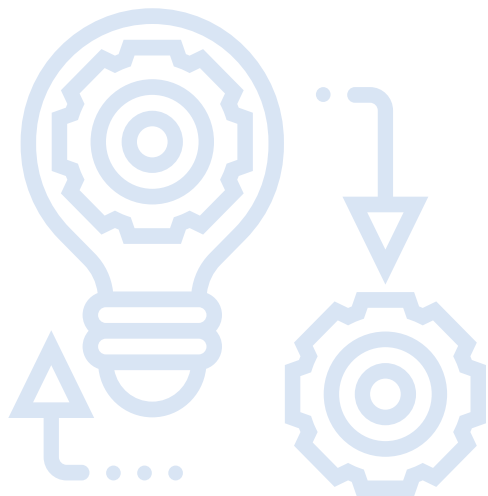
të reja për të menaxhuar të gjithë sistemin.

Gjatë gjithë evolucionit dhe diversifikimit të saj, ekonomia jonë industriale vështirë se ka lëvizur përtej një karakteristike themelore të vendosur në ditët e para të industrializimit: një model linear i konsumit të burimeve që ndjek një model merr-prodhopërdor-hidh. Burimet janë shndërruar në një numër të madh produktesh, dhe risi është vetëm fakti që njerëzit kudo në botë tani kanë qasje në produkte me çmime më të përshatëshme.

Kompanitë grumbullojnë dhe marrin ekstrakte nga materialet, i përdorin ato për të prodhuar një produkt dhe i'a shesin produktin një konsumatori, i cili më pas e hedh atë kur nuk i shërben më qëllimit të tij. Sistemi aktual nuk

po funksionon më, për bizneset, për njerëzit dhe për mjedisin.

Kalimi në një ekonomi qarkulluese kërkon një ndryshim rrënjësor në mënyrën e prodhimit dhe konsumimit. Në një ekonomi qarkulluese, produktet janë dizenuar për qëndrueshmëri, përmirësime, riparueshmëri dhe ripërdorim, me qëllim që të ripërdorim materialet nga të cilat janë bërë pasi ato të arrijnë fundin e jetës së tyre. Në fazën e përdorimit, produktet menaxhohen me qëllim maksimizimin e kapacitetit të tyre të përdorimit dhe zgjatjen e jetëgjatësisë së tyre të dobishme, duke ruajtur kështu vlerën e tyre për aq kohë sa të jetë e mundur. Kjo është bërë e mundur nga kompanitë që zhvillojnë modele të reja biznesi duke gjeneruar flukse të ardhurash nga

shërbimet më shumë sesa nga produktet duke përdorur më me efikasitet burimet dhe / ose duke u dhënë vlerë të re produkteve dhe materialeve në fund të jetës së tyre.

Ekonomia qarkulluese përfshin cikle teknike dhe biologjike. Konsumi ndodh në cikle biologjike, ku ushqimi dhe materialet me bazë biologjike janë

krijuar për t'u rikthyer në sistem përmes kompostimit dhe tretjes anaerobe, dhe këto cikle rigjenerojnë sistemet e jetës dhe sigurojnë burime të rinovueshme për ekonominë. Ciklet teknike rikuperojnë dhe ripozicionojnë produktet dhe materialet përmes riparimit, ripërdorimit, riprodhimit ose riciklimit.

PËRFITIMET NGA NJË EKONOMI QARKULLUESE

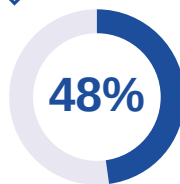
Një ekonomi qarkulluese sjell përfitime që janë operacionale dhe strategjike, si në nivelin mikro dhe makroekonomik. Kjo është një mundësi trilion dolla-rëshe, me potencial të madh për inovacion, krijimin e vendeve të punës dhe rritjen ekonomike. 150 vitet e fundit të evolucionit industrial janë dominuar nga një model me një drejtim (ose model linear) i prodhimit dhe konsumit në të cilin mallrat prodhohen nga lëndët e para, shiten, përdoren dhe hidhen ose digjen si mbetje. Përballë rritjes së fortë të paqëndrueshmërisë në të gjithë

ekonominë globale dhe shenjave të shterimit të burimeve, nevoja për një model të ri ekonomik po bëhet më e fortë. Kërkimi për një përmirësim thelbësor në performancën e burimeve në të gjithë ekonominë ka bërë që bizneset të eksplorojnë mënyra për të ripërdorur produktet ose përbërësit e tyre dhe të ripërdorin më shumë materialet, energjinë dhe burimet e punës. Një ekonomi qarkulluese nga qëllimi dhe modeli është një sistem industrial që është restaurues ose rigjenerues.

Ekonomia lineare duhet të ndryshojë dhe sistemi merr-prodho-përdor-hidh, pra duhet të transformohet. Kjo do të thotë të ndryshosh mënyrën se si i menaxhojmë burimet dhe si i përdorim produktet.

Ekonomia nga e cila mund të përfitojë të gjithë do të thotë:

700 milion USD në vit kursime të kostos materiale

reduktim 48% të emetimeve të dioksidit të karbonit deri në vitin 2030

500 miliardë dollarë ulje e kostove të kujdesit shëndetësor që vjen nga përmirësime në sektorin e prodhimit të produkteve ushqimore

BE-JA DHE EKONOMIA QARKULLUESE

Komisioni Evropian po ndërmer një sërë veprimesh për të mbështetur kalimin drejt një ekonomie qarkulluese. Këto veprime mbulojnë ciklin nga prodhimi dhe konsumi, te menaxhimi i mbetjeve dhe tregu i lëndëve të para dytësore.

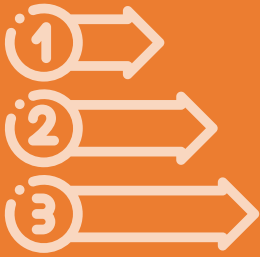
Zbatimi i masave ambicioze lidhur me ekonominë qarkulluese në Evropë mund të rrisë PBB-në e BE-së çdo vit me 0,5% deri në vitin 2030, duke krijuar rreth 700,000 vende të reja pune.

Në Mars të vitit 2020, Komisioni miratoi një plan të ri veprimi lidhur me ekonominë qarkulluese si pjesë e strategjisë së re industriale. Plani bazohet në planin e mëparshëm të veprimit të miratuar në vitin 2015, dhe mbështet axhendën e re të Evropës për rritje të qëndrueshme.

Plani i ri i veprimit prezanton iniciativa përgjatë gjithë ciklit të produkteve, duke synuar për shembull skicimin e tyre, promovimin e proceseve të ekonomisë qarkulluese, nxitjen e konsumit të qëndrueshëm duke synuar të sigurojë që burimet e përdorura të vazhdojnë të ripërdoren në ekonominë e BE për aq kohë sa të jetë e mundur.

Plani i veprimit paraqet masat për:

- Të bërë produktet e qëndrueshme normë në BE
- Të fuqizuar konsumatorët dhe blerësit publik
- Përqendrohet në sektorët që përdorin shumicën e burimeve dhe ku potenciali për qarkullim është i lartë, siç janë: elektronika dhe TIK, bateritë dhe automjetet, ambalazhet, plastika, tekstili, ndërtimi dhe ndërtesat, ushqimi, uji dhe lëndët ushqimore
- Krijon më pak mbetje
- Bënë qarkullueshmërinë dhe arrin të krijoj punë për njerëzit, rajonet dhe qytetet
- Drejton përpjekjet globale për ekonominë qarkulluese

FUSHAT PRIORITARE PËR EKONOMINË QARKULLUESE

Janë realizuar konsultime gjithëpërfshirëse me aktorë të ndryshëm, në bazë të të cilave janë identifikuar **pesë sektorët me përparësi**. Të gjithë këta sektorë kanë problemet dhe pengesat e tyre në zbatim dhe zhvillim. Këto probleme mund të zgjidhen duke rregulluar legjislacionin e BE dhe instrumentat e politikave përkatëse. Plani i veprimit parashikon masa specifike për adresimin e këtyre problemeve.

Modeli i ekonomisë qarkulluese funksionon mbi bazë të faktit që materialet për produktet e reja gjenerohen nga produktet e vjetra të ricikluara, që do të thotë se produktet duhet të prodhohen që të jenë më të qëndrueshme dhe të përshtatshme për riciklim dhe ripërdorim. Për aq sa është e mundur, gjithçka ripërdoret, ripunohet, riciklohet, përdoret si një burim energjie dhe vetëm si një mundësi e fundit, mund të hidhet.

Masat e identifikuar në Planin e Veprimit përqendrohen në masat në nivelin e BE-së që ofrojnë vlerë të lartë të shtuar për të krijuar një model ekonomik qarkullues. Masat e përfshira në Planin e Veprimit sigurojnë sinergji ndër-

mjet mjedisit dhe axhendave të biznesit. Realizimi dhe zbatimi i ekonomisë qarkulluese, sidoqoftë, do të kërkojë pjesëmarrje afatgjatë të të gjitha niveleve - Bashkimi Evropian, shtetet anëtare, qeveritë rajonale dhe lokale, si dhe nga të gjithë palët e interesuara.

Matja e progresit drejt një ekonomie qarkulluese kryhet në pesë mënyra: prodhimi; konsumi; menaxhimi i mbetjeve; lëndët e para dytësore; konkurrenca dhe inovacioni. Treguesit e ekonomisë qarkulluese, të përfshirë në strukturën e monitorimit janë zhvilluar pikërisht në këto pesë drejtime.

PENGESAT PËR ZBATIMIN E MODELIT TË EKONOMISË QARULLUESE

Zbatimi i një modeli të ekonomisë qarkulluese mund të sjellë shumë përfitime për ekonominë dhe biznesin, si dhe për të gjetur zgjidhje lidhur me problemet mjedisore. Sidoqoftë, zbatimi i një modeli EQ është i ngadaltë. Pengesat kryesore që ngadalsojnë lëvizjen drejt modelit të ekonomisë qarkulluese mund të ndahen në ekonomike (kryesisht financiare), institucionale, strukturore, operacionale, teknologjike dhe të sjelljes.

Në vrojtimin e bërë nga Flash Eurobarometer, u paraqitën pesë masa të brendshme për ekonominë qarkulluese:

- Minimizimi i përdorimit dhe maksimizimi i ripërdorimit të ujit përmes planifikimit të mënyrës së përdorimit
- Përdorimi i energjisë së rinovueshme
- Riplanifikimi i përdorimit të energjisë për minimizimin e konsumit
- Minimizimi i mbetjeve përmes riciklimit dhe ripërdorimit të mbetjeve ose shitja e tyre tek një kompani tjetër
- Ridizenjimi i produkteve dhe shërbimeve për minimizimin e përdorimit të materialeve dhe përdorimi i materialeve të ricikluara

PENGESAT EKONOMIKE

për një model të ekonomisë qarkulluese:

- Eksternalitetet sociale dhe mjedisore nuk merren parasysh në çmime, duke privilegjuar sinjalet e tregut financiar, në vend të njerëzve dhe natyrës kur merren vendime ekonomike
- Çmimet e lëndëve të para janë të paqëndrueshme, dhe me çmime të ulëta alternative, burimet dytësore me cilësi të mirë nuk janë konkurruese
- Modelet e biznesit lidhur me ekonominë qarkulluese janë më të vështira për t'u zhvilluar, pasi shumica e investitorëve ende po punojnë nën një logjikë lineare të ekonomisë dhe nganjëherë kërkohen edhe investime paraprake
- kërkesa për produkte qarkulluese dhe alternativa e tyre është akoma e vogël
- ende ka mungesë të profesionistëve të kualifikuar me njohuri teknike ose të TIK

PENGESAT INSTITUCIONALE

për një model të ekonomisë qarkulluese:

- sistemi aktual i ekonomisë është i drejtuar drejt kërkesës së ekonomisë lineare dhe nuk është ende i përgatitur që të merret me sipërmarrjet e modelit të ekonomisë qarkulluese
- modelet e reja të biznesit mund të jenë sfiduese për t'u zbatuar dhe zhvilluar për shkak të ligjeve dhe rregulloreve që nuk janë të përgatitura për këto forma inovacionesh
- shumë biznese mbështeten në aleanca të vjetra dhe të forta, duke e bërë më të vështirë krijimin e aleancave të reja dhe mbylljen e ciklit
- shumë kompani ende kanë qëllime dhe sisteme vlerësimi që përqendrohen në krijimin e vlerës afatshkurtër, ndërsa modeli i ekonomisë qarkulluese është modeli afatgjatë i krijimit të vlerës

- indeksi i PBB-së nuk merr në konsideratë eksternalitetet sociale dhe mjedisore, duke dekurajuar krijimin e vlerës në të dyja këto fusha

Faktorët kryesorë që mundësojnë rrugën drejt ekonomisë qarkulluese janë:

EKO-DIZENJIMI:

produkte të dizenuara për jetë më të gjatë, dizenjimi i produkteve bazuar në një përdorim të qendrueshëm dhe minimal të burimeve dhe mundësimi i riciklimit të materialeve me cilësi të lartë në fund të jetës së produkteve.

RICIKLIMI:

riciklimi me cilësi të lartë i sa më shumë mbetjeve që të jetë e mundur, përdorimi i materialeve të ricikluara si lëndë e parë dytësore, tregje që funksionojnë mirë për lëndët e para dytësore, shmangia e përzierjes dhe kontaminimit të materialeve, përdorimi kaskadë i materialeve.

STIMUJT EKONOMIK

DHE FINANCIAR:

zhvendosja e taksave nga fuqia punëtore tek burimet natyrore dhe ndotja e mjedisit, heqja e plotë e subvencioneve për produkte të dëmshme për mjedisin, ndërkombëtarizimi i kostove mjedisore, përgjegjësia e zgjeruar e prodhuesit, mekanizma financiar që mbështesin qasjet drejt ekonomisë qarkulluese.

MODELE BIZNESI:

sisteme të shërbimit të produktit në vend të pronësi mbi produktin, dhënia përparësi riparimit, rinovimit dhe riprodhimit, konsumi i përbashkët, bashkëpunim dhe transparencë përgjatë zinxhirit të vlerës, simbiozë industriale.

EKO-INOVAZIONI:

inovacioni teknologjik, inovacioni social, inovacioni organizativ.

QEVERISJA, AFTËSITË

DHE NJOHURITË:

ngritja e vetëdijes për ndryshimin e stilit të jetës, pjesëmarrja, ndërveprimi i palëve të interesuara dhe shkëmbimi i përvojës, ngritja e nivelit të arsimit, baza e të dhënave, monitorimi dhe treguesit.

Kalimi në një ekonomi qarkulluese mund të jetë sfidues, veçanërisht për kompanitë, strukturat, strategjitë, operacionet dhe zinxhirët e furnizimit të cilat janë rrënjësor thellë në qasjen lineare. Edhe nëse kalimi në një ekonomi qarkulluese shpesh ka kuptim ekonomik, proceset e prodhimit duhet së pari të shndërrohen nga lineare në qarkulluese, gjë që mund të kërkojë investime fillestare, modifikim të proceseve, pajisje, rikualifikim të stafit dhe koordinim brenda zinxhirit më të gjerë të vlerës. Për më tepër, ngritja e vetëdijes së konsumatorit në lidhje me produktin dhe procesin qarkullues do të jetë një faktor i rëndësishëm në suksesin e biznesit të kompanive.

MODELE TË BIZNESIT TË EKONOMISË QARKULLUESE

Për të mbështetur kalimin drejt ekonomisë qarkulluese një rol vendimtar luajnë qeverisja, hartimi i legjislacionit dhe modelet e biznesit. Më i rëndësishëm është fakti se modelet qarkulluese të biznesit do të lejonin mbajtjen e asetëve me vlerë më të lartë me kalimin e kohës dhe mbështesin rritjen e kapitalit natyror. Do të kërkohen modele të ndryshme biznesi në faza të ndryshme të një cikli jetësor të një aktiviteti dhe këto modele mund të funksionojnë në mënyrë të pavarur ose në bashkëpunim.

Zbatimi i suksesshëm i këtyre modeleve të biznesit do të kërkojë veprime konkrete nga projektuesit, furnitorët, ofruesit e shërbimeve, kontraktorët dhe kompanitë e produkteve përfundimtare duke ndarë midis tyre materiale, sisteme, energji, si dhe informacione dhe shërbime.

Modelet e reja të biznesit do të lejojnë:

kontroll më i madh të burimeve të lëndëve të para përmes zinxhirit të vlerës në mënyrë që të identifikohet dhe kapet vlera e shtuar

inovacion përmes zinxhirit të furnizimit në mënyrë që të mund të gjenerohen subjekte të reja siç janë bizneset në trajtimin e mbetjeve, rinovimin me cikël të mbyllur logjistik

rritjen e bashkëpunimit brenda zinxhirit të furnizimit midis të gjithë aktorëve

krijimin e shërbimeve që drejtohen tek produkte dhe burime të vlefshme

Referenca shpesh u bëhet tre kategorive të modelit qarkullues të biznesit, secila prej të cilave përqendrohet në një fazë të veçantë të zinxhirit të vlerës: (a) faza e projektimit dhe e prodhimit; (b) faza e përdorimit; dhe (c) faza e rikuperimit të vlerës.

MODELET E DIZENJIMIT QARKULLUES

përqendrohen në zhvillimin e produkteve dhe proceseve ekzistuese ose të reja që kërkojnë të optimizojnë qarkullueshmërinë. Produktet janë krijuar për t'u mbajtur më gjatë ose për t'u mirëmbajtur, riparuar, përmirësuar, rinovuar, rikrijuar ose ricikluar. Për më tepër, zhvillohen ose krijohen materiale të reja, p.sh. materiale me bazë bio, materiale që përdorin më pak burime intensive, ose materiale plotësisht të riciklueshme. Rreziqet në lidhje me financimin e inovacioneve të tilla nuk ndryshojnë shumë nga reziqet nga financimi i projekteve të tjera të inovacionit.

MODELET E PËRDORIMIT OPTIMAL

synojnë të rrisin vlerën dhe përdorimin e një produkti gjatë një jete më të gjatë. Këto

modele biznesi shpesh bazohen në mbajtjen e pronësisë të një produkti, p.sh. duke siguruar një shërbim në vend që të shesë një produkt ose të ketë përgjegjësi për produktin gjatë gjithë afatit të përdorimit, p.sh. përmes shërbimeve të mirëmbajtjes, ose riparimeve për të zgjatur jetën e një produkti. Modele të tilla produkti për të shërbyer kanë implikime financiare që vijnë, për shembull, nga natyra në ndryshim e flukseve të parave, nga rritja e kapitalit qarkullues për klientët e parafinancuar, nga zgjerimi i bilancit të produkteve gjendje dhe rivlerësimi të vlerës së mbetur.

MODELET E RIKUPERIMIT TË VLERËS përqendrohen në maksimizimin e rikuperimit dhe riciklimit të produkteve dhe materialeve pas përdorimit për t'i kthyer në produkte të reja ose burime të dobishme në mënyrë që të zvogëlojmë humbjen dhe të kursejmë burimet. Zhvillimi i bizneseve me cikël të mbyllur logjistik, d.m.th kthimi nga pika e konsumit në pikën e prodhimit, është thelbësore për këtë model. Duhet të merret parasysh se

për disa materiale, riciklimi përfshin një humbje të cilësisë dhe për produktet ai përfshin gjithashtu humbje të dizenjimit dhe imputeve teknike dhe të energjisë. Duke pranuar këtë gjë, mund të bëhet një ndryshim midis ciklit të riciklimit të pjesëve, i cili rezulton në cilësi më të ulët dhe funksionalitetit të zvogëluar dhe riciklimit të të gjithë produktit, që përfshin transformimin e nënprodukteve dhe mbetjeve në materiale të reja ose produkte me cilësi më të lartë ose me vlerë më të mirë mjedisore.

MODELET E MBËSHTETJES QARKULLUESE përqendrohen në menaxhimin dhe koordinimin e rrjeteve me vlerë qarkulluese, të burimeve, dhe optimizimin e stimujve dhe aktiviteteve të tjera mbështetëse në një rrjet qarkullues. Modelet e mbështetjes qarkulluese përfshijnë gjithashtu zhvillimin ose vendosjen e teknologjive kryesore që mundësojnë mbështetjen dhe lehtësojnë modelet e tjera të biznesit.

MËNYRA SE SI QEVERIA MUNDET TË MBËSHTES KALIMIN DREJT EKONOMISË QARKULLUESE

- Shtetet duhet të ndërtojnë tregues racional të performancës duke matur në këtë mënyrë zbatimin efektiv të veprimeve të qeverive lidhur me ekonominë qarkulluese
- Duke patur parasysh procesin e integritimit në BE, shtetet duhet të hartojnë sa më shpejt të jetë e mundur një strategji për ekonominë qarkulluese dhe duhet të miratohen aktet e tjera ligjore për zbatimin e saj

- Qeveritë duhet të krijojnë stimuj për bizneset që zbatojnë ekonominë qarkulluese, duke marrë parasysh para së gjithash stimujt financiarë por gjithashtu edhe stimuj të tjerë
- Eshtë e domosdoshme që grupe të ndryshme të interesit të bashkëpunojnë me qëllim të promovimit efektiv të përfitimeve prej ekonomisë qarkulluese
- Një koordinim më i mirë në nivel ndërkombëtar dhe kombëtar është thelbësor që të arrihet të thithen më mirë fondet e BE-së për ekonominë qarkulluese
- Bizneset duhet të krijojnë partneritete me kompani të tjera në Evropë dhe më gjerë në mënyrë që të jenë në gjendje të përftojnë njohuritë dhe të forcojnë pozicionin e tyre ndaj konkurrentëve në tregje të ndryshme.

RRETH PROJEKTIT

Në qershor të vitit 2020, Youth Entrepreneurial Service Foundation, (Maqedoni e Veriut) në partneritet rajonal me Forumin Shqiptar Social Ekonomik (Shqipëri) dhe Fondacionin për Zhvillim të Inovacionit dhe Teknologjisë (Bosnjë dhe Hercegovinë) filluan zbatimin e një projekti të quajtur "Partneriteti për ekonominë qarkulluese - rritje e qëndrueshme e NVM-ve dhe zhvillim rajonal", i bashkëfinancuar nga Fondi i Ballkanit Perëndimor (Western Balkans Fund).

Objektivi i përgjithshëm është të kontribuojë në një bashkëpunim rajonal dhe të forcojë kohezionin në rajonin e Ballkanit Perëndimor. Objektivat specifike përfshijnë: forcimin e bashkëpunimit rajonal përmes krijimit të rrjeteve dhe aktiviteteve të ndërtimit të kapaciteteve të NVM-ve dhe OShC-ve, prezantimin e konceptit të ekonomisë qarkulluese dhe aktiviteteve të rritjes së kapaciteteve ndërmjet bizneseve dhe

OShC-ve për kalimin në ekonominë qarkulluese, krijimin e mundësive për punë dhe ngritjen e vetëdijes për përfitimet e ekonomisë qarkulluese për bizneset dhe palët e tjera të interesuara.

Rezultatet e projektit do të ndikojnë pozitivisht në bashkëpunimin rajonal afatgjatë, pasi kjo gjë

është thelbësor për rajonin e Ballkanit Perëndimor, duke pasur parasysh aspiratat e anëtarësimit në BE. Përmes promovimit të konceptit të ekonomisë qarkulluese, transferimit të njohurive, praktikave më të mira dhe nxitjes së dialogut, rezultatet do të ndikojnë në ekonominë e përgjithshme rajonale.

REFERENCA

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/research_and_innovation/knowledge_publications_tools_and_data/documents/accelerating_circular_economy_032019.pdf

<https://www.ellenmacarthurfoundation.org/>

http://www3.weforum.org/docs/WEF_ENV_TowardsCircularEconomy_Report_2014.pdf

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_420

<https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/>

Accenture, "Waste-to-Wealth" (2015)

Guidë për Ekonominë Qarkulluese, EIB - Mbështetja e tranzicionit qarkullues

Memaj F. dhe Kosta B., Guidë për Ekonominë Qarkulluese në Shqipëri, Forumi Shqiptar Social Ekonomik dhe CoPLAN, Tiranë, 2019

**VODIČ ZA
KRUŽNU
EKONOMIJU**

– podrška
prelasku
s linearne
na kružnu
ekonomiju

PUBLIKACIJA:

“Vodič za kružnu ekonomiju – podrška prelasku s linearne na kružnu ekonomiju”

PROJEKT:

“Partnerstvo za kružnu ekonomiju - održivi rast malih i srednjih poduzeća i regionalni razvoj”

PRIPREMILA:

Zaklada za poduzetničke usluge mladih

PARTNERI:

Zaklada za poduzetničke usluge mladih

Albanska društveno-ekonomska inovacijska udruga

Zaklada za inovacijski i tehnološki razvitak

DIZAJN:

KOMA

PRIMJERAKA:

300

Ova publikacija proizvedena je od strane Zaklade za poduzetničke usluge mladih uz financijsku podršku Western Balkans Fund-a. Sadržaj koji je iskazan u ovoj publikaciji je isključiva odgovornost Zaklade za poduzetničke usluge mladih i ni u kojem slučaju ne odražava stajališta Western Balkans Fund-a ili Ugovornih strana.

SADRŽAJ

- 52 ŠTO JE KRUŽNA EKONOMIJA
- 54 PRIJELAZ NA KRUŽNU EKONOMIJU
- 56 PREDNOSTI KRUŽNE EKONOMIJE
- 58 EU I KRUŽNA EKONOMIJA
- 60 PRIORITETNA PODRUČJA KRUŽNE EKONOMIJE
- 62 PREPREKE ZA USVAJANJE MODELA KRUŽNE EKONOMIJE
- 66 POSLOVNI MODELI KRUŽNE EKONOMIJE
- 69 KAKO REGIONALNE VLASTI MOGU PODRŽATI PRELAZAK NA KRUŽNU EKONOMIJU
- 70 O PROJEKTU
- 71 IZVORI

ŠTO JE KRUŽNA EKONOMIJA?

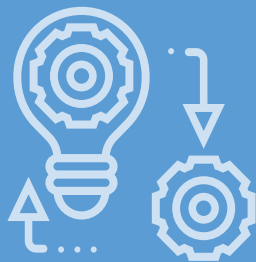
Kružna ekonomija je gospodarski sustav zasnovan na načelima uklanjanja otpada i onečišćenja, stalne upotrebe resursa i obnavljanja prirodnih sustava. Kružna ekonomija nastala je kao odgovor na neodrživi linearni model (uzmi-načini-odbaci) i uključuje ponovnu upotrebu, popravak, preradu i recikliranje kako bi se stvorio novi sustav i dugotrajni proizvodi. Minimizira upotrebu unosa resursa i stvaranje otpada i onečišćenja. U kružnoj ekonomiji proizvodi se ponovno upotrebljavaju, a ne odbacuju, a proizvodi koji se ne mogu ponovno koristiti, recikliraju

se. Stoga su potrebni novi poslovni modeli i inovativni dizajn proizvoda, upotreba materijala koji se mogu beskrajno reciklirati.

Kružna ekonomija transformira bogatstvo iz trenutnih načina potrošnje u novi inovativni dugotrajni sustav.

Da bi se omogućila ova transformacija, sve dionike i resurse potrebno je uključiti u zajedničku suradnju: poduzeća, vlade, organizacije i pojedince. Koncept kružne ekonomije brine se ne samo o korištenju resursa i minimiziranju otpada, već stvara društveno odgovorno društvo, jednak tretman zaposlenika i resursa. Predstavlja pomak koji generira poslovne i gospodarske mogućnosti, te pruža ekološke i društvene koristi.

Kružna ekonomija uzima u obzir prirodu i društvo, ona je organska i nadoknađuje model ekonomije koja pretjerano troši. Zahtijeva veliko znanje, posebno tehničko i tehnološko, dobru vjeru, strast za životom i empatiju za cijelo čovječanstvo. Osnovna je paradigma linearne ekonomije „novac jednako sreća“, dok je za kružnu ekonomiju “sretan sam sve dok su ljudi i okolina sretni“.

PRIJELAZ NA KRUŽNU EKONOMIJU

Kako linearna potrošnja doseže svoje granice, očita je potreba za prijelazom na kružnu ekonomiju. Prijelaz potreban za primjenu promjena u životnom ciklusu proizvoda, dizajn proizvoda, novi poslovni i tržišni modeli, nove tehnologije pretvaranja otpada u resurs, prilagođeno ponašanje potrošača, promjene u sustavima tehnoloških inovacija, organizacijske promjene, društvene promjene, nove metode financiranja i politike, te primjena novih modela za upravljanje cijelim sustavom.

Kroz svoju evoluciju i diverzifikaciju, naše se industrijsko gospodarstvo nije pomaknulo dalje od jedne temeljne karakteristike uspostavljene u ranim danima industrijalizacije: linearnog modela potrošnje resursa koji slijedi obrazac uzmi-načini-odbaci. Resursi se pretvaraju u velik broj proizvoda, a inovacije znače da ljudi sada imaju pristup proizvodima bilo gdje u svijetu po pristupačnim cijenama.

Tvrtke uzimaju i vade materijale, koriste ih za proizvodnju proizvoda i prodaju proizvod potrošaču, koji ga zatim odbacuje kad više ne služi svojoj svrsi. Trenutni sustav više ne radi za tvrtke, ljude i okoliš.

Prijelaz na kružnu ekonomiju zahtijeva radikalnu promjenu u načinu proizvodnje i potrošnje. U kružnoj ekonomiji proizvodi su dizajnirani za trajnost, nadogradnju, popravljivost i ponovnu uporabu, s ciljem ponovne uporabe materijala od kojih su izrađeni na-

kon što dosegnu kraj svog života. U fazi uporabe, proizvodima se upravlja s ciljem maksimalnog iskorištenja korisnog kapaciteta i produženja vijeka trajanja, održavajući tako njihovu vrijednost što je dulje moguće. To su omogućile tvrtke koje razvijaju nove poslovne modele koji generiraju tokove prihoda od usluga, a ne od proizvoda, istodobno učinkovitije koristeći resurse, odnosno, dajući novu vrijednost proizvodima i materijalima na završetku njihovog života.

Kružna ekonomija uključuje tehničke i biološke cikluse. Potrošnja se događa u biološkim ciklusima, gdje su hrana i materijali na biološkoj osnovi dizajnirani da se vrate u sustav putem kompostiranja i anaerobne probave, a ti ciklusi regeneriraju žive sustave i pružaju obnovljive izvore za ekonomiju. Tehnički ciklusi oporavljaju i obnavljaju proizvode i materijale popravljanjem, ponovnom upotrebom i obradom ili recikliranjem.

PREDNOSTI KRUŽNE EKONOMIJE

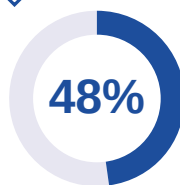
Kružna ekonomija donosi operativne i strateške koristi, kako na mikro tako i na makroekonomskoj razini. Ovo je prilika vrijedna bilijun dolara, s ogromnim potencijalom za inovacije, otvaranje novih radnih mjesta i gospodarski rast. U posljednjih 150 godina industrijske evolucije dominirao je jednosmjerni ili linearni model proizvodnje i potrošnje u kojem se roba proizvodi od sirovina, prodaje, koristi, a zatim odbacuje ili spaljuje kao otpad. Suočeni s naglim porastom volatilnosti u globalnom gospodarstvu i rastućim znakovima is-

crpljivanja resursa, poziv na novi ekonomski model postaje sve glasniji. Potraga za značajnim poboljšanjem učinkovitosti resursa u cijelom gospodarstvu navela je poduzeća da istraže načine za ponovnu upotrebu proizvoda ili njihovih komponenata i obnavljanje više dragocjenog materijala, energije i rada. Kružna ekonomija je industrijski sustav koji je obnovljiv ili regenerativan prema namjeri i dizajnu.

Linearna ekonomija mora se promijeniti, a sustav „uzmi-načini-odbaci“ mora se transformirati. To znači promijeniti način na koji upravljamo resursima i kako koristimo proizvode.

Ekonomija koja može koristiti svima znači:

700 milijuna USD
godišnje uštede
na materijalnim
troškovima

smanjenja
emisija ugljen
dioksida do
2030. godine

500 milijardi USD
smanjenja troškova
zdravstvene zaštite
povezane sa sektorom
hrane

EU I KRUŽNA EKONOMIJA

Europska komisija poduzima niz akcija kojima podupire prelazak na kružnu ekonomiju. Te akcije pokrivaju ciklus od proizvodnje i potrošnje, do gospodarenja otpadom i tržišta sekundarnih sirovina.

Primjena ambicioznih mjera kružne ekonomije u Europi može povećati BDP EU za dodatnih 0,5% do 2030. godine, stvarajući oko 700.000 novih radnih mjesta.

U ožujku 2020. Komisija je usvojila novi Akcijski plan kružne ekonomije kao dio nove industrijske

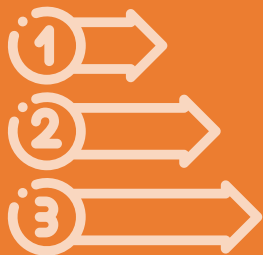
strategije. Plan se nadovezuje na prethodni akcijski plan usvojen 2015. godine i zalaže se za novi europski plan održivog rasta.

Novi akcijski plan najavljuje inicijative tijekom cijelog ciklusa proizvoda, fokusirajući se na primjer na njihov dizajn, promicanje procesa kružne ekonomije, poticanje održive potrošnje s ciljem da se korišteni resursi što dulje zadrže u gospodarstvu EU.

Akcijski plan predstavlja mjere za sljedeće:

- Učiniti održive proizvode normom u EU
- Osnažiti potrošače i javne kupce

- Usredotočite se na sektore koji koriste većinu resursa i gdje je potencijal za kružnost velik, kao što su: elektronika i ICT, baterije i vozila, ambalaža, plastika, tekstil, građevinarstvo i zgrade, hrana, voda i hranjive tvari
- Osigurati manje otpada
- Učiniti kružnost funkcionalnom za ljude, regije i gradove
- Voditi globalne aktivnosti na polju kružne ekonomije

PRIORITETNA PODRUČJA KRUŽNE EKONOMIJE

Opsežne konzultacije su održane s različitim dionicima na temelju kojih je identificirano sljedećih **pet prioriternih sektora**. Svi ovi sektori imaju svoje probleme i prepreke u provedbi i razvoju. Ti se problemi mogu riješiti prilagodbom zakonodavstva i instrumenta politike EU. Akcijski plan nudi konkretne mjere za rješavanje ovih problema.

Model kružne ekonomije temelji se na tome da materijali za nove proizvode potječu od starih recikliranih proizvoda, što znači da proizvodi moraju biti trajniji i sposobniji za recikliranje i ponovnu upotrebu. Koliko je god moguće, sve se ponovno upotrebljava, koristi, reciklira, koristi kao izvor energije ili se u krajnjem slučaju odlaže kao otpad.

Mjere identificirane u Akcijskom planu usredotočene su na mjere na razini EU koje pružaju visoku dodanu vrijednost za stvaranje modela kružne ekonomije. Mjere uključene u Akcijski plan nude sinergiju između okoliša i poslovnih planova. Realizacija i provedba kružne ekonomije zahtijevat će

dugoročno sudjelovanje na svim razinama – na razini Europske unije, država članica, regionalnoj i lokalnoj, kao i sudjelovanje svih dionika.

Mjerenje napretka prema kružnoj ekonomiji provodi se na pet načina: proizvodnja, potrošnja; upravljanje otpadom; sekundarne sirovine; konkurentnost i inovacije. Pokazatelji kružne ekonomije, uključeni u strukturu praćenja, razvijeni su u navedenim smjerovima.

PREPREKE ZA USVAJANJE MODELA KRUŽNE EKONOMIJE

Provedba modela kružne ekonomije mogla bi donijeti mnogo koristi gospodarstvu i poslovanju, kao i riješiti ekološka pitanja. Međutim, uvođenje modela kružne ekonomije je sporo. Glavne zapreke koje sprječavaju kretanje ka modelu kružne ekonomije mogu se podijeliti na ekonomske (uglavnom financijske), institucionalne, strukturne, operativne, tehnološke i stavove.

U istraživanju Flash Eurobarometer Survey otkriveno je pet različitih unutarnjih mjera za kružnu ekonomiju:

- Smanjenje potrošnje i maksimalna ponovna uporaba vode planiranjem načina korištenja
- Korištenje obnovljive energije
- Ponovno planiranje korištenja energije za svođenje potrošnje na minimum
- Svođenje otpada na minimum recikliranjem i ponovnom uporabom otpada ili prodajom drugoj tvrtki
- Redizajniranje proizvoda i usluga radi smanjivanje upotrebe materijala u svrhu korištenja recikliranih materijala

EKONOMSKE PREPREKE za model kružne ekonomije:

- socijalne i okolišne eksternalije ne uzimaju se u obzir u cijenama, što daje povlastice signalima financijskog tržišta, umjesto ljudi i prirode pri donošenju ekonomskih odluka
- cijene sirovina su nestalne, a alternativni, kvalitetni sekundarni izvori po niskim cijenama nisu konkurentni
- poslovne modele kružne ekonomije teže je izraditi, jer većina ulagača i dalje radi u skladu s logikom linearne ekonomije i ponekad su potrebna ulaganja unaprijed
- potražnja za kružnim proizvodima i alternativama još je uvijek mala
- još uvijek nedostaje kvalificiranih stručnjaka s tehničkim znanjem ili znanjem u području ICT-a

INSTITUCIONALNE

PREPREKE za model kružne ekonomije:

- trenutni ekonomski sustav usmjeren je prema potražnji linearne ekonomije i još nije spreman nositi se s poduzetnicima kružne ekonomije
- novi poslovni modeli mogu biti problematični za primjenu i razvoj zbog zakona i propisa koji nisu pripremljeni za ove vrste inovacija
- mnoštvo se tvrtki oslanja na stare i jake saveze, što otežava stvaranje novih saveza i zatvaranje praznina
- mnoga poduzeća još uvijek imaju ciljeve i sustave ocjenjivanja koji su usredotočeni na stvaranje kratkoročnih vrijednosti, dok je model kružne ekonomije model stvaranja dugoročnih vrijednosti

- indeks BDP-a ne uzima u obzir socijalne i okolišne eksternalije, obeshrabrujući stvaranje vrijednosti u oba ova područja

Ključni čimbenici koji omogućuju put do kružne ekonomije su:

EKOLOŠKI DIZAJN: proizvodi dizajnirani za duži životni vijek, dizajn proizvoda zasnovan na održivoj i minimalnoj upotrebi resursa i omogućava visokokvalitetno recikliranje materijala na kraju životnog vijeka proizvoda.

RECIKLIRANJE: visokokvalitetno recikliranje što je moguće više otpada, uporaba recikliranih materijala kao sekundarnih sirovina, dobro funkcioniranje tržišta sekundarnih sirovina, izbjegavanje miješanja i onečišćenja materijala, kaskadna uporaba materijala.

EKONOMSKI POTICAJI I FI-

NANCIJE: prebacivanje poreza s rada na prirodne resurse i onečišćenje, postupno ukidanje ekološki štetnih subvencija, internacionalizacija troškova okoliša, proširena odgovornost proizvođača, financijski mehanizmi koji podržavaju pristupe kružnoj ekonomiji.

POSLOVNI MODELI: sustavi proizvoda i usluga, a ne vlasništvo nad proizvodima, popravak, obnova i prerada imaju prioritet, zajednička potrošnja, suradnja i transparentnost duž lanca vrijednosti, industrijska simbioza.

EKOLOŠKE INOVACIJE: tehnološke inovacije, socijalne inovacije, organizacijske inovacije.

UPRAVLJANJE, VJEŠTINE I

ZNANJE: podizanje svijesti o promjeni životnih stilova, sudjelovanju, interakciji dionika i razmjerni iskustva, obrazovanju, podacima, praćenju i pokazateljima.

Prijelaz na kružnu ekonomiju može biti izazov, posebno za tvrtke čije su strukture, strategije, operacije i lanci opskrbe duboko ukorijenjeni u linearnom pristupu. Čak i ako prijelaz na kružnu ekonomiju često ima ekonomski smisao, proizvodni procesi prvo se trebaju transformirati iz linearnog u kružni, što može zahtijevati početna ulaganja, modifikaciju procesa, opreme, prekvalifikaciju osoblja i koordinaciju unutar šireg lanca vrijednosti. Uz to, podizanje svijesti potrošača o proizvodu i kružnom procesu bit će važan čimbenik poslovnog uspjeha tvrtki.

POSLOVNI MODELI KRUŽNE EKONOMIJE

Da bi podržali prijelaz na kružnu ekonomiju, upravljanje, propisi i poslovni modeli igrat će presudnu ulogu. Što je još važnije, kružni poslovni modeli omogućili bi zadržavanje imovine na najvišoj vrijednosti tijekom vremena i podržali povećanje prirodnog kapitala. U različitim fazama životnog ciklusa osnovnog sredstva bit će potrebni različiti poslovni modeli i oni mogu funkcionirati neovisno ili u suradnji. Za uspješnu provedbu ovih poslovnih modela bit će potreban rad dizajnera, dobavljača, pružatelja usluga, izvođača i tvrtki

koje završavaju životni vijek proizvoda dijeljenjem materijala, sustava, energije, kao i informacija i usluga.

Novi poslovni modeli će omogućiti:

veću kontrolu tokova resursa kroz lanac vrijednosti kako bi se dodana vrijednost mogla prepoznati i evidentirati

inovacije kroz opskrbni lanac kako bi se mogli stvoriti novi subjekti, poput poslovanja s otpadom, obnove i obrnute logistike

pojačanu suradnju unutar lanca opskrbe među svim akterima

stvaranje usluga koje obuhvaćaju vrijedne proizvode i resurse

Često se spominju tri kategorije kružnih poslovnih modela, od kojih se svaka usredotočuje na različitu fazu lanca vrijednosti: (a) fazu dizajna i proizvodnje; (b) fazu upotrebe; i (c) fazu povrata vrijednosti.

MODELI KRUŽNOG DIZAJNA

usredotočeni su na razvoj postojećih ili novih proizvoda i procesa koji teže optimizaciji kružnosti. Proizvodi su dizajnirani da traju dulje ili ih je lako održavati, popravljati, nadograđivati, obnavljati, prerađivati ili reciklirati. Uz to se razvijaju ili nabavljaju novi materijali, na primjer na biološkoj osnovi, koji zahtijevaju manje iskorištavanje resursa ili oni koji se u potpunosti mogu reciklirati. Rizici povezani s financiranjem takvih inovacija ne razlikuju se puno od financiranja ostalih inovacijskih projekata.

MODELI OPTIMALNE UPORA-

BE imaju za cilj povećati vrijednost i upotrebu proizvoda tijekom duljeg vijeka trajanja. Ti se poslovni modeli često nadovezuju na zadržavanje vlasništva nad proizvodom, na primjer pružanjem usluge, a ne prodajom proizvoda ili preuzimanjem odgovor-

nosti za proizvod tijekom njegovog korisnog vijeka trajanja, na primjer putem usluga održavanja ili dodataka za produljenje vijeka trajanja proizvoda. Takvi modeli „od proizvoda do usluge“ imaju financijske implikacije, na primjer, zbog promjene prirode novčanih tokova, s povećanjem obrtnog kapitala za predfinanciranje klijenata, produljenjem bilance i ponovnom procjenom preostale vrijednosti.

MODELI POVRATA VRIJED-

NOSTI usredotočeni su na maksimalni oporavak i recikliranje proizvoda i materijala nakon upotrebe u nove proizvode ili korisne resurse kako bi se smanjilo rasipanje i sačuvali resursi. Razvoj obrnute logistike, tj. povratak s mjesta potrošnje na mjesto proizvodnje, presudan za ovaj model. Treba uzeti u obzir da za neke materijale recikliranje uključuje gubitak kvalitete, a za proizvode također gubitak dizajna, te tehničke i energetske ulaze. Uvažavajući to, može se napraviti razlika između silaznog ciklusa, što rezultira manjom kvalitetom i smanjenom funkcionalnošću, i uzlaznog ciklusa, koji uključuje pretvaranje nusproizvoda i otpa-

da u nove materijale ili proizvode veće kvalitete ili bolje ekološke vrijednosti.

MODELI KRUŽNE POTPORE

usredotočeni su na upravljanje i koordinaciju mreža kružnih vrijednosti i tokova resursa, te optimiziranje poticaja i drugih pratećih aktivnosti u kružnoj mreži. Kružni modeli podrške također uključuju razvoj ili primjenu ključnih tehnologija koje nude podršku, omogućavaju i olakšavaju ostale poslovne modele.

KAKO REGIONALNE VLASTI MOGU PODRŽATI PRELAZAK NA KRUŽNU EKONOMIJU

- Zemlje bi trebale izgraditi opravdane pokazatelje uspješnosti, mjereći na taj način učinkovitu provedbu vladinih aktivnosti na polju kružne ekonomije
- S obzirom na proces integracije u EU, države bi trebale što prije izraditi strategiju za kružnu ekonomiju i donijeti druge zakonske akte za njezinu provedbu
- Vlasti bi trebale kreirati poticaje za tvrtke koje primjenjuju kružnu

ekonomiju, uzimajući u obzir prije svega financijske poticaje, ali i druge poticaje

- Neophodno je da razni dionici surađuju u svrhu učinkovitog promicanja koristi kružne ekonomije
- Više međunarodne i državne koordinacije presudno je kako bi se bolje apsorbirali fondovi EU-a za kružnu ekonomiju
- Tvrtke bi trebale uspostaviti partnerstva s drugim tvrtkama u Europi i šire kako bi mogle dobiti znanje i ojačati svoj položaj u odnosu na konkurenciju na različitim tržištima.

O PROJEKTU

U lipnju 2020. godine, Youth Entrepreneurial Service Foundation (Makedonija) u regionalnom partnerstvu s Albanian Socio Economic Think Tank (Albanija) i Zakladom za inovacijski i tehnološki razvitak (Bosna i Hercegovina) započela je provedbu projekta pod nazivom „Partnership for circular economy – sustainable SMEs growth and regional development”, koji sufinancira Western Balkans Fund.

Opći cilj je doprinijeti regionalnoj suradnji i ojačati koheziju u regiji Zapadnog Balkana. Konkretni ciljevi uključuju: jačanje regionalne suradnje provedbom umrežavanja i aktivnosti na izgradnji kapaciteta MSP-a i organizacija civilnog društva, uvođenje koncepta kružne ekonomije i izgradnju vještina među poduzećima i OCD za prijelaz na kružnu ekonomiju, stvaranje mogućnosti za zapošljavanje i podizanje svijesti o prednostima kružne ekonomije za tvrtke i ostale dionike.

Rezultati projekta pozitivno će utjecati na dugoročnu regionalnu suradnju, jer je ona od ključne važnosti za regiju Zapadnog Balkana, imajući u vidu težnje za članstvom u EU. Promicanjem koncepta kružne ekonomije, prijenosom znanja, najboljih praksi i poticanjem dijaloga, rezultati će utjecati na cjelokupno regionalno gospodarstvo.

IZVORI

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/research_and_innovation/knowledge_publications_tools_and_data/documents/accelerating_circular_economy_032019.pdf

<https://www.ellenmacarthurfoundation.org/>

http://www3.weforum.org/docs/WEF_ENV_TowardsCircularEconomy_Report_2014.pdf

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_420

<https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/>

Accenture, "Od otpada do bogatstva" (2015)

Vodič o kružnoj ekonomiji Europske investicijske banke – Podrška prijelazu na kružnu ekonomiju

